

Милы БББМ жанындағы « Шұғыла » Ш/О

**Баланың тілін қалыптастыруда тілдік құрылғының
алатын орыны
(дөңгелек үстел)**

Тәрбиеші:Төлебаева Г.С.

2024-2025 оқу жылы

«Баланың тілін қалыптастыруда тілдік құрылғының алатын орны»

"Балабақшада ойын арқылы балалардың сөздік қорларын дамыту жолы" Егеменді еліміздің талабына сай мемлекеттік тілді меңгеру, оқыту, қазіргі заманға сай білімді де, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу педагогтар еншісінде. Мектепке дейінгі балаларға тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, құрастыра сөйлеуге, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн. Сәбилердің дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Әрбір ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде дидактикалық ойындарды қолдану арқылы балалардың қиялын шарықтатып, ойлау қабілетін ұштауға болады. Балабақшадағы тәрбиелеу-оқыту жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын дамыту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, әрі оны күнделікті іс-әрекет кезіндегі тілдік қарым-қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі- тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсі және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде тәрбиешінің міндеті: - балалардың сөздік қорларын дамыту; - жаңа сөздерді меңгерту; - үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады. Осы аталған міндеттерді біз тәрбиешілер үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отырамыз. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырма, жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын – баланың шын тіршілігі. Ойын арқылы бала айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып, тандап алады. Баланың бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ойын үстінде бала еш нәрсеге тәуелсіз. Ол өзін еркін ұстайды. Ал еркіндік дегеніміз барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген талпынысы мен құлшынысы. Баланың білуге деген құштарлығы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады. Сөздік қорды дамыту үшін ұйымдастыру жұмысында ойын сабағы ең негізгі орын алады. Бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат, ойын-сабақтарын ұйымдастыру барысында балалардың сөздік қорларын дамытамыз.

Арнайы ойын-сабақ және сабақ мазмұнына қарай танымдық, дамытушы ойындарды, тапсырмаларды қолдану, балаларды заттарды бір-бірімен салыстыруға, оларды қасиетіне қарай ажыратуға және оны танып білуге үйретеді. Сөйтіп бала топтағы жасына сәйкес бағдарламалық міндетті меңгереді. Ойын ұйымдастыруда біз тәрбиешілер өзіміз жетекші бола отырып, балаларды ойнай білуге, ойын ережесін сақтауға, әрі оларды ойната отырып, ойлануға бағыттап отырып, заттың атын немесе қасиетін есінде сақтап қалуға жол ашады, ойынға қызықтыра отырып зейінін, қиялын дамытамыз. Мысалға: «Үшты, үшты! Қуыр, қуыр, қуырмаш» т.б. Сонымен қатар ойын барысында бала үлкендермен, өз құрбыларымен қарым-қатынас жасайды. Әр бала өз жетістігіне қуанып, мәз болады. Мысалы: Тілдамыту сабағында «Отбасы» тақырыбына байланысты ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті барысында «Кім тез табады» атты ойынды ойнау кезінде балалар аға, қарындас, іні деген сөздерді үйреніп сөздік қорларын толықтырды. Сондай-ақ осы тіл дамыту сабағында «Үй құстары», «Жабайы жануарлар» деген ойындар барысында «Не қалай дыбыстайды», «Ненің балапаны», ойындар барысында балалар шөже, балапан, күркетауық деген сөздермен сөздік қорларын толықтырып, мә, -мө, -му, -ме деген сияқты буындарды қайталап тілдерін жаттықтырды.

Сонымен қатар «Не қалай тамактанады» деген ойынды ойнау барысында балалар мысық сүтті жалайды, ит сүйекті мүжиді, сиыр шөпті шайнайды, тауық дәнді шоқиды деген сияқты сөздермен танысып үйренді.

Балалардың тілін дамыту барысында логикалық ойлауын дамыту мәселесін шешу ұстаздарға ауыр жүк артатыны сөзсіз. Балалардың ойлауындағы қателікті байқап, сол қатенің мән мағанасын түсіндіріп ойлау жүйесіндегі тізбелікті дұрыс қалыптастыру біз тәрбиешілердің міндеті.

Балалардың тілін дамытуға логикалық ойлау белсенділігі өзбетінше жұмыс жасауы өте жақсы көмегін тигізді. Атап айтатын болсақ оларға жағдайлар туғызып, проблемалық сұрақ қойған кезде балалар өзбеттерінше ойланып сол сұраққа жауап іздеп дұрыс жауап беруге тырысты. «Менің арманым» ойынын ойнаған кезде балалар өз армандарын айтып, қиялданып, терең ойға беріліп, ойларының ұшқырлығын ортаға салып әңгімелеп берді. Сонымен қатар шағын пікірталас өткізу барысында, ертегі әңгімелерді талдап кейіпкерлер ісіне баға берген кезде балалар өз пікірлерін ашық және айқын жеткізе білді. Балалардың ойындағысын толық тындау үшін төмендегідей ойындар ойнап, белгілі нәтежеге қол жеткіздік.

«Ойлан тап» ойыны арқылы сөз мағанасы туралы берілген ұғымдарды айтып, сол сөзге қарама-қарсы сөздерді тауып үйренді. Бұл ойында тек сөйлеп қана қоймай, ақыл ойлары дамып, сөз мағанасын түсініп жауап бере білді. Мысалы: Ұзын-қысқа, жақсы-жаман. «Топтай біл» ойынын ойнаған кезде балалардың ой — өрісінің кеңейтіп, белгілі тақырып бойынша топтай білгендеріне, олардың не үшін қажеттілігін ажыратуға дағдыланғандарына көзіміз жетті. Мысалы: өрік, пияз, алма, сәбіз, алмұрт, қызанақ. Өрік, алма, алмұрт — жемістер. Пияз, сәбіз, қызанақ — көкөністер.

Сондықтан да ойын-тапсырмаларды таңдауда және іріктеуде балалардың жас және жеке ерекшелігін ескерген жөн. Тәрбиеші балалармен ойынды (заттармен, үстел үсті және сөздік ойын) үш түрлі етіп өткізуіне болады. Заттармен ойналатын ойын ойыншықтарды, табиғи заттарды қолдану арқылы өтіледі. Мысалы: «Дәл осындайды тауып ал», «Салыстыр да, атын ата», «Қай ағаштың жапырағы», «Бірдей ойыншықты тап», «Қайсысы көп, қайсысы аз», т.б. Үстел үсті ойынын ұйымдастыруда домино, лото, суреттер қолданылады. Мысалы: «Суретті құрастыр», «Қандай затқа ұқсайды?», «Қай сурет тығылды?», «Бір сөзбен ата», «Кім байқағыш», «Қиылған суреттер», «Ұқсасын тап», «4-ші не артық?», «Есінде сақта». Ал сөздік ойын арқылы сөзді орынды қолдана білуге, дұрыс жауап айтуға, сөз мағынасын түсінуге, орынды сөйлеуге үйренеді. Мысалы: «Сөз ойла», «Сөз құра», «Жұмбақ ойла», «Жақсы-жаман», «Жалғастыр», «Үш сөз ата». Сонымен қатар балалардың сөздік қорларын дамыту жұмысына ойындарды қолданумен қатар, «Пішіндер көрмесі», «Өрнекті есінде сақта», «Қиын жолдар», «Суретті жалғастыр», «Биші адамдар», «Көңілді таяқшалар» тәрізді жаттығу тапсырмаларды да пайдаланып отыру өз нәтижесін берді. Бұл аталған жаттығу, тапсырмалар балалардың сөздік қорын дамыта отырып, таным белсенділіктерін және саусақ бұлшық етін дамытады. Жалпы ойынды ұйымдастыру ойынды өткізуге әзірлік, ойынды өткізу, ойынды талдау сияқты үш бағытты қамтиды. Ойынға қажетті құрал, заттарды даярлау ойынды өткізуге әзірлік болып табылады. Балаларды ойынның мазмұнымен таныстыру ойынды өткізу болып табылады. Ойынды талдау, бұл ойынның мақсатына жетуі, балалардың белсенділігі және олардың іс-әрекеті болып табылады. Сонымен балалардың сөздік қорларын дамытуда ойындарды, тапсырма-жаттығуларды қолдану үлкен нәтиже береді. Ойын арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу машығын игереді, таным белсенділіктері қалыптаса түсіп, ақыл-ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттер бойына сіңіреді.